

ОБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.447 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

МАРТЬЯНОВ Сергій Сергійович - аспірант кафедри кримінального права і криминології факультету №1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ
DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.4-2.6>

Аналізується стан теоретичного дослідження проблеми кримінальної відповідальності за найманство. Стверджується, що на сучасному етапі розвитку держави бракує адекватного механізму протидії цьому явищу. Короткий огляд кримінально-правової літератури засвідчив, що кримінальна відповідальність за найманство ще не достатньо вивчена. Констатовано, що окремі аспекти є взагалі недослідженими, а позиції авторів щодо окресленого питання – суперечливими. Завдяки відповідному вивченню частину досі не висвітлених питань піддано аналізу, щодо вирішення спірних – наведено додаткові аргументи.

Окреслено авторське бачення розуміння об'єкта злочину. Досліджено загальний об'єкт злочину, родовий об'єкт та безпосередній об'єкт злочину, вказано на специфіку визначення об'єкту та його особливості. Зосереджено увагу на визначенні об'єкта кримінального правопорушення як сукупності суспільних відносин, що підлягають охороні за приписами Кримінального кодексу України. Визначено елементи структури суспільних відносин, що складають поняття об'єкту кримінального правопорушення. Дано визначення кожному з елементів цієї структури, що в цілому складають поняття об'єкта будь-якого кримінального правопорушення. Крім того, надано класифікацію об'єктів кримінального правопорушення на загальний, родовий та безпосередній. Узагальнення поглядів та виокремлення сучасного розуміння поняття об'єкта кримінального правопорушення дало ґрунтовну базу

для продовження дослідження. У наступному за вказаною моделлю визначення поняття об'єкта кримінального правопорушення дано визначення та класифікацію об'єкта кримінального правопорушення.

Констатовано, що безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст.447 КК України, є міждержавні суспільні відносини з охорони конституційного ладу, державної влади, діяльності її органів чи територіальної цілісності іншої держави, що включають вирішення спірних питань мирними засобами.

Ключові слова: об'єкт злочину, суспільні відносини, найманство, найманець, кримінальна відповідальність

Постановка проблеми

Спроба визначити об'єкт складу кримінального правопорушення є вдалою лише на формальному рівні, оскільки ніхто не заперечує того факту, що ним є те, що потерпає від злочинної діяльності. Втім намагання наповнити формальне визначення об'єкта змістом, тобто показати, що саме потерпає від кримінально протиправного посягання, поки що не досягло успіху [1, с.70]. Схожу позицію займає П.П. Андрушко, який вважає, що сьогодні проблеми концепцій об'єкта складу кримінального правопорушення не тільки є не розв'язаними до кінця, але й не будуть вирішеними у найближчому майбутньому, оскільки апріорі це неможливо зробити [2, с.106]. Справді, досі залишається спірним у науці питання, проти чого спрямоване

кримінально протиправне діяння та чому саме воно заподіює (може заподіяти) шкоду. А тому, насамперед, потрібно здійснити огляд позицій авторів щодо розуміння змісту об'єкта складу кримінального правопорушення.

Аналіз останніх досліджень

Деякі аспекти цієї проблеми розглядали у працях А.О. Купріянова, С.М. Мохончука, Т.І. Нікіфорова, К.В. Юртаєва та інших. Слід віддати належне монографічному дослідженню О.В. Наден, у якому автор розглядає найманство як соціальне та кримінально-правове явище, аналізує сучасні проблеми розвитку протиправної військової служби та найманства як його складової частини, а також характеризує найманство з погляду принципів міжнародного права. У дещо ширшому ракурсі найманство, як окремий склад злочину, розглядався в системі складів злочинів проти миру та безпеки людства такими вченими, як Н.В. Акулова, В.П. Базов, О.М. Броневіцька, А.Г.Кибальник, В.О. Поповичук, Ю.С. Резнік, А.В. Шамара та інші. Праці вищенаведених авторів важко переоцінити, втім вони не можуть слугувати ключем для розв'язання ряду дискусійних питань, оскільки більшість положень у них носять констатуючий характер або ж фрагментарно висвітлюють окремі питання, які пов'язані з кримінально-правовою характеристикою найманства.

Постановка завдання

Метою цієї статті є визначення особливостей об'єкта складу злочину, передбаченого ст.447 КК України.

Виклад основного матеріалу

Підходів щодо визначення концепцій об'єкта складу кримінального правопорушення, зокнайменше, є вісім. Очевидно, що в рамках цього дослідження піддавати аналізу кожен із них недоцільно, оскільки це питання виходить за межі завдання, яке окреслено в науковому дослідженні. Безумовно, багатогранність того, що саме підлягає кримінально-правовій охороні, створює складнощі у визначенні універ-

сального підходу, що дозволив би встановити об'єкт будь-якого складу кримінального правопорушення. Кожна із вищевказаних теорій не є неприйнятною, а тому має право на існування зі своїми перевагами, недоліками чи спірними моментами. Втім, видається, що в рамках дослідження питань об'єкта складу найманства, усе ж варто дотримуватись найбільш поширеного та сталого підходу, який власне розглядає об'єкт складу кримінального правопорушення через призму суспільних відносин, оскільки «саме заради охорони існуючих суспільних відносин видаються кримінально-правові норми, встановлюються кримінально-правові заборони» [3, с. 14].

Для всіх кримінальних правопорушень загальний об'єкт є єдиний та складається з низки родових об'єктів. У ч.1 ст.1 КК України виокремлено перелік найбільш значущих об'єктів, які поставлені під кримінально-правову охорону (права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок та безпека, довкілля, конституційний устрій України, мир і безпека людства).

Родовий об'єкт охоплює певне коло тотожних або однорідних суспільних відносин, які мають охоронятися єдиним комплексом кримінально-правових норм [4, с.63]. Втім суспільні відносини за своєю структурою є складними, а тому не слід виключати випадки, коли одна і та ж норма про відповідний склад кримінального правопорушення може претендувати на одночасне розміщення в різних розділах Особливої частини КК України. Скажімо, норма про найманство теоретично може «заявляти права» на розміщення як серед кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, так і серед злочинів проти основ національної безпеки України. Ці родові об'єкти тісно взаємодіють, оскільки кримінальні правопорушення розділу XX посягають не лише на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, але й на національну безпеку держави, яка формується з урахуванням внутрішніх та зовнішніх загроз. А тому поняття національної безпеки

є невіддільним від поняття «міжнародна (міждержавна) безпека».

Втім головним аргументом на користь вищевказаної позиції є те, що, виходячи із законодавчого визначення поняття «найманець» (примітка ст.447 КК України), аналізована кримінально-правова норма спрямована також на охорону територіальної цілісності держави, яка відповідно до законодавства України є складовою сфери національної безпеки (п.9 ч.1 ст.1 ЗУ «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII).

Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку тісно пов'язані із сучасним міжнародним кримінальним правом, а тому їм притаманний іноземний елемент. Це означає, що при кваліфікації таких кримінальних протиправних діянь слід вдаватися до аналізу відповідних міжнародних документів. Окремі з них називають ще конвенційними посяганнями. Мова йде, у тому числі, і про найманство, оскільки на підставі ратифікованої Україною Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 4 грудня 1989 р. (ратифікація 14 липня 1993 р.) були внесені відповідні зміни до КК України в цій частині. За твердженням С.М. Мохончука, відповідний розділ охоплює систему кримінальних правопорушень, які світове співтовариство розглядає як особливо небезпечні для всього людства, оскільки вони підривають основи міжнародного правопорядку та можуть становити загрозу існування людства як такого [5, с.17].

Перш ніж визначити родовий об'єкт кримінальних правопорушень Розділу XX КК України, слід встановити, що є пріоритетним завданням міжнародного співтовариства, оскільки ці посягання тісно пов'язані із сучасним міжнародним кримінальним правом. У Статуті ООН від 26 червня 1945 р. зазначено, що головною її метою є підтримка міжнародного миру та безпеки і прийняття ефективних колективних заходів для попередження й усунення загрози миру, а відтак придушення актів агресії (ст.1). А тому всі міжнародні спори

повинні вирішуватись тільки мирними засобами і в такий спосіб, щоб не порушувати мир, безпеку та справедливість (п.3 ч.2). Забезпечення здійснення права народів на мир вимагає, щоб політика держав була зорієнтована на усунення загрози війни, на виключення застосування сили в міждержавних відносинах і вирішення міжнародних суперечок мирними засобами на основі Статуту ООН. Схоже положення також передбачене і в національному законодавстві України, де вказується, що одним із основних завдань Генерального штабу Збройних Сил України є забезпечення підготовки та участі національного контингенту та національного персоналу Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (ст.11 ЗУ «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р.). З огляду на вказане можна зробити висновок, що ключовим завданням міжнародного співтовариства є ефективне реагування на будь-які загрози миру та безпеки людства. Ці поняття є нероздільними та одне без одного не можуть співіснувати. Тобто коли розпочинається збройна боротьба між державами, то виникає реальна загроза для безпеки людства. А тому антисупільна спрямованість таких посягань є очевидною. Таким чином, слушною слід вважати позицію тих науковців, які родовим об'єктом кримінальних правопорушень, норми про відповідальність за вчинення яких розміщені у Розділі XX КК України, розглядають суспільні відносини, які покликані забезпечувати мир та безпеку людства.

Останнім рівнем поділу об'єктів складу кримінального правопорушення по вертикалі є рівень безпосереднього об'єкта складу злочину. А тому розгляд є необхідністю розглянути структурні елементи, які утворюють суспільні відносини, а саме:

- 1) суб'єкти відносин;
- 2) предмет, із приводу якого складаються та існують суспільні відносини;
- 3) соціальний зв'язок як зміст суспільних відносин [4, с.56].

Насамперед, зупинимось на розгляді предмета охоронюваних нормою про заборону найманства суспільних відносин.

Виходячи з аналізу диспозиції ст.447 КК України, ним слід вважати конституційний лад, державну владу, органи державної влади, а також територіальну цілісність держави. З огляду на це існує необхідність розкрити зміст цих понять. У законодавстві України не передбачено дефініції поняття конституційного ладу. У ч.2 ст.5 Конституції України лише вказується, що право визначати і змінювати конституційний лад України належить лише народові і не може бути узурповано державою, її органами або посадовими особами. Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005 це положення Конституції України трактує наступним чином: «Тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII» [6].

Конституційний лад визначає найважливіші риси державного і суспільного устрою, характер відносин влади, форми правління і політичного режиму, головні сторони правового регулювання суспільних відносин, а також порядок взаємодії політичної, соціальної та економічної систем управління [7, с. 36]. А тому складовим конституційного ладу України виступають: 1) народний і державний суверенітет; 2) форма правління; 3) територіальний устрій і цілісність території; 4) політичний режим, який, зокрема, передбачає можливість здійснення народного волевиявлення через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії, гарантії місцевого самоврядування, захист державою прав і свобод людини і громадянина, ґрунтування суспільного життя на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності); 5) проголошення людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю [8, с.133]. А отже, конституційний лад є основним правовим інструментом держави.

Державна влада, як предмет охоронюваних суспільних відносин, розглядається

як політико-правовий та організаційний інструмент забезпечення функціонування держави та реалізації її місії через систему повноважень і механізмів, що застосовуються від імені держави спеціально утвореними органами [9, с.143]. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Конституції України). Таким чином забезпечується функціонування механізму всіх владних органів держави. Очевидно, що державна влада покликана забезпечувати в суспільстві порядок і стабільність, а також із використанням засобів державного примусу здійснювати захист громадян від різного роду загроз.

Що стосується поняття органів державної влади, то основними їх специфічними ознаками є наступні: здійснюють державне управління; здійснюють завдання й функції держави в одній із конституційних форм державної діяльності; наділені повноваженнями державно-владного характеру [10, с.12]. З огляду на вказане, завдання і функції держави реалізуються через органи державної влади, які покликані вирішувати питання загальнодержавного значення та забезпечувати захист її інтересів.

Територіальна цілісність є одним із фундаментальних інтересів, про що йдеться в ЗУ «Про національну безпеку України» від 28 червня 2018 р. Принцип територіальної цілісності та недоторканності держави є одним із ключових у міжнародному праві, який покладає на держави наступні зобов'язання: поважати територіальну цілісність кожної держави; утримуватись від будь-яких несумісних із цілями й принципами Статуту ООН дій, що представляють собою застосування сили або загрозу силою, перетворення території держави в об'єкт військової окупації або інших прямих чи непрямих заходів застосування сили. А отже, територія є конституційним елементом держави, територіальна ж цілісність – гарантією її верховенства.

У подальшому слід зупинитись на визначенні кола учасників, між якими складаються відповідні суспільні відносини. З одного боку, таким суб'єктом виступає держава, яка, дотримуючись норм відповідальної

і заснованої на співробітництві поведінки в галузі безпеки, вживає політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту (ст.1 ЗУ «Про оборону» від 6 грудня 1991 р.). З другого боку, носієм таких відносин є: 1) держава; 2) опозиційні групи; 3) національні рухи опору; 4) будь-яка інша особа.

Останнім елементом структури розглянутих суспільних відносин є соціальний зв'язок, який полягає у певній взаємодії між суб'єктами цих відносин. Очевидно, що міждержавні відносини мають правовий характер, а тому на їх учасників покладений обов'язок вирішувати будь-які протиріччя тільки мирними засобами відповідно до принципів міжнародного права. Держави, будуючи свої відносини як дружні, повинні утримуватися від воєнної, політичної, економічної чи будь-якої іншої форми тиску, включаючи блокаду, припиняти відповідно до свого національного законодавства створення і діяльність на своїх територіях організацій і груп, спрямованих проти територіальної цілісності і недоторканності, політичної незалежності будь-якої з держав [11]. Держава також зобов'язана утримуватися від погрози силою або її використання, засилання нею або від її імені озброєних банд чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили, спрямованої на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу. Більше того, вона повинна вживати всіх можливих заходів щодо недопущення на своїй території випадків вербування, фінансування, матеріального забезпечення чи навчання найманців. Також на носіїв цих відносин покладається обов'язок не втручатися у внутрішні справи іншої держави та сприяти збереженню миру. Якщо ж один із суб'єктів не виконує покладені на нього обов'язки та грубо нехтує дотриманням принципів міжнародного права в частині дружніх відносин, то в такому випадку відбувається розрив соціального зв'язку. Відтак спірні питання вирішуються за допомогою силових методів.

Висновки

Отож безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст.447 КК України, є міждержавні суспільні відносини з охорони конституційного ладу, державної влади, діяльності її органів чи територіальної цілісності іншої держави, що включають вирішення спірних питань мирними засобами.

Література

1.Кривуля О.М., Куц В.М. Чи можуть суспільні відносини бути об'єктом злочину? *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1997. Вип. 2. С.70-75.

2. Андрушко П.П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика / Монографія. – К.: КНТ, 2007. 328 с.

3. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину: монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

4. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч.посібник / Х. : УкрЮА, 1994. 76 с.

5. Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08, 12.00.11. Харків : [б. в.], 2014. 39 с.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>

7. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. К.: Наук.думка, 2012. 99 с.

8. Гудзь Т.І. Форми посягання на конституційний лад України. Харківський на-

ціональний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.). Харків, 2019. С.132-133.

9. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Міхненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Тропинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

10. Гринь О.Д. Орган державної влади як складова державного апарату. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. №11. Том 1. 2014. С.11-13

11. Декларація про дотримання суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 15 квітня 1994 р. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_480

SUMMARY

It is analyzed the state of theoretical research of problem of mercenarism; it is selected substantive debatable provisions and their supporters. Conclusions are drawn that on the modern stage of state development there is no adequate mechanism of the mercenarism countering in Ukraine. A brief review of criminal literature has given an opportunity to conclude that the issue of criminal responsibility for mercenarism is one of those who have not been properly resolved. It has been stated that certain aspects had not been studied at all, and the authors' positions on the investigated issue were controversial or diverse. Due to the relevant analysis, some of the issues that are not illuminated have been analysed, the additional arguments have been given to resolve the controversial issues.

The author's vision of understanding the object of crime is outlined. The common object of a crime, patrimonial object and direct object of a crime is investigated, is specified on specificity of definition of object and its feature.

The attention is focused on the definition of the object of criminal offence as a set of public relations subject to protection under the prescriptions of the Criminal Code of Ukraine. The elements of the structure of public relations that constitute the concept of the object of criminal offence are defined. But the definition of each of the elements of this structure is given, which in general constitutes the concept of the object of any criminal offence. In addition, the classification of objects of a criminal offence into general, generic and direct is provided. Generalization of views and highlighting the modern understanding of the concept of the object of criminal offence gave a solid basis for further research. In the following, according to the specified model of definition of the concept of the object of criminal offence, the definition and classification of the object of the criminal offence.

Key words: object of crime, public relations, mercenarism, mercenary, criminal liability